

*С. В. Щербак, канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ЗМІСТ ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкриваються елементи виконавчого процесу: його провадження, стадії та процесуальний режим, що дозволяє виокремити виконавчий процес в самостійний різновид юридичного процесу.

Ключові слова: виконавчий процес, виконавче провадження, виконавча дія, процесуальний режим.

В статье раскрыты элементы исполнительного процесса: его производство, стадии и процессуальный режим, что свидетельствует о существовании исполнительного процесса как самостоятельной разновидности юридического процесса.

Ключевые слова: исполнительный процесс, исполнительное производство, исполнительное действие, процессуальный режим.

Постановка проблеми. В сучасній юридичній літературі та практиці термін “виконавче провадження” використовується в кількох значеннях:

- 1) як назва галузі законодавства, що регулює діяльність при примусовому виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів;
- 2) як назва конкретної справи, що перебуває у відділі державної виконавчої служби та має свій реєстраційний номер;
- 3) як назва навчальної дисципліни, предметом якої є вивчення питань примусового виконання рішень.

В даній статті хотілося б приділити більше уваги ще одному значенню виконавчого провадження. Розглядаючи діяльність органів державної виконавчої служби та інших суб’єктів виконавчого провадження, спрямовану на забезпечення примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів через призму юридичного процесу, слід відмітити, що під єдиним поняттям “виконавче провадження” фактично об’єднується декілька видів проваджень, які можливо виокремити, виходячи зі змісту Закону України “Про виконавче провадження”, тому вважаємо, що їх об’єднання під єдиним загальним поняттям “виконавче провадження” є некоректним, а сукупність цих проваджень слід більш правильно називати виконавчим процесом.

Виклад основного матеріалу. Навіть аналіз положень ст. 1 Закону України “Про виконавче провадження” дозволяє усвідомити, що законодавче визначення поняття “виконавчого провадження” через “сукупність дій органів і посадових осіб, визначених у цьому законі, що спрямовані на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)”, є доволі вузьким та вже не відображає всієї багатогранності процесу примусового виконання рішень, що вийшов за рамки вищезазначеного поняття.

Під виконавчим процесом слід розуміти врегульовану нормами законодавства про виконавче провадження діяльність органів державної виконавчої служби та інших суб’єктів виконавчого процесу, здійснювану в особливій процесуальній формі, та спрямовану на забезпечення примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, а також реальне поновлення прав фізичних та юридичних осіб шляхом застосування заходів примусового виконання.

Критеріями виділення будь-якого виду юридичного процесу є три елементи, що складають процес: процесуальні провадження, процесуальні стадії і процесуальні режими. Кожний із зазначених елементів, в свою чергу, узагальнює підсистему характеристик, його більш конкретних ділянок. Це стосується й виконавчого процесу.

Процесуальне провадження розглядається як головний елемент юридичного процесу, що являє собою системне утворення, комплекс взаємопов’язаних процесуальних дій [1, с. 90].

Виконавчий процес при цьому слід розглядати як сукупність вчинюваних проваджень та виконавчих процесуальних правовідносин, які виникають під час їх вчинення.

Кожне провадження характеризується спеціальними ознаками, які дозволяють виділити окремі частини в рамках виконавчого процесу: провадження спрямовується на вирішення певних, якісно

однорідних суспільних ситуацій, які мають один і той же предмет правового регулювання; кожне провадження спрямоване на досягнення конкретної мети правозастосовчого характеру; змістом діяльності є вирішення відповідних завдань; однорідні провадження регламентуються процесуальними нормами одного виду.

В структурі виконавчого процесу можна виділити:

- 1) провадження щодо звернення стягнення на майно боржника, в тому числі провадження про звернення стягнення на майно боржників-фізичних осіб та звернення стягнення на майно боржників-юридичних осіб, про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника;
- 2) провадження щодо передачі майна;
- 3) провадження щодо виконання виконавчих документів немайнового характеру, в тому числі провадження про поновлення на роботі, про відібрання дитини, про виселення боржника та вселення стягувача тощо;
- 4) провадження щодо виконання забезпечувальних заходів.

Змістом процесуального провадження є процесуальні дії, які у виконавчому процесі підлягають розмежуванню залежно від суб'єкта їх вчинення, адже з одного боку, це дії державного виконавця щодо приписів виконавчого документа, а, з іншого, це дії учасників виконавчого процесу (стягувача та боржника).

Незважаючи на те, що поняття “виконавча дія” вживається ще з радянських часів, у законодавстві (як в минулому, так і в сучасному) не містилося ні визначення, ні хоча б примірного переліку виконавчих дій. На відміну від відчизняного законодавства, у ст. 64 Федерального Закону РФ “Об исполнительном производстве” від 02.10.2007 № 229-ФЗ, є стаття з назвою “Виконавчі дії”, в якій наводиться перелік виконавчих дій, до основних з яких можна віднести такі, як проведення перевірки, в тому числі перевірки фінансових документів щодо виконання виконавчих документів, надання фізичним та юридичним особам доручень щодо виконання вимог виконавчих документів, входження до нежитлових приміщень та сховищ, які займає боржник або інші особи, або таких, що належать боржнику або іншим особам, з метою виконання виконавчих документів, з письмового дозволу старшого судового пристава входження без згоди боржника до жилого приміщення, яке він займає, з метою забезпечення вимог виконавчого документа накладення арешту на майно, в тому числі грошові кошти та цінні папери, вилучення зазначеного майна, передача арештованого та вилученого майна на зберігання тощо.

В Законі України “Про виконавче провадження” міститься практично аналогічна стаття 11, де також йдеться про всі перелічені вище виконавчі дії, однак з назвою “Обов'язки та права державного виконавця”, де фактично під правами державного виконавця сформульований перелік виконавчих дій. Крім того, окремі виконавчі дії перераховані й у інших статтях Закону України “Про виконавче провадження” (наприклад, опис, арешт, вилучення майна тощо).

В ході виконавчого процесу державним виконавцем вчиняються й організаційні дії (наприклад, відкриття виконавчого провадження), однак вони також вчиняються державним виконавцем при виконанні вимог виконавчого документа, тому ці дії також є виконавчими.

Отже, під виконавчою дією слід розуміти процесуальну дію державного виконавця, спрямовану на застосування заходів примусового виконання або організаційну дію, яка визначається окремим змістом і є складовою частиною провадження (наприклад, опис, арешт майна, його вилучення тощо).

При цьому дії, які вчиняються у виконавчому процесі з боку інших учасників виконавчого процесу (сторонами виконавчого процесу), або з боку осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій (понятими, зберігачами майна боржника), є процесуальними діями.

Зміст процесу, як відмічає Д. Н. Бахрах, являє собою ланцюг взаємопов'язаних, послідовно вчинюваних дій, документів, що складаються, та рішень, що приймаються [2, с. 90]. Процесуальне законодавство, перш за все, закріплює, які дії, в якій послідовності можуть здійснити учасники владних відносин, та відповідно, стадійність процесу. Процесуальні стадії – це характеристика динаміки юридичного процесу.

Виконавчий процес, як будь-який інший вид юридичного процесу, передбачає певну стадійність. Стадії виконавчого процесу утворюють структурно обумовлену послідовність виконавчих дій, що відображає хід виконання вимог виконавчого документа, та відокремленням логічно пов'язаних етапів.

У виконавчому процесі слід виділяти такі стадії:

- 1) відкриття виконавчого процесу;
- 2) підготовка до виконання;

- 3) застосування заходів примусового виконання до боржника;
- 4) закінчення виконавчого процесу.

Існує дві класифікації стадій юридичного процесу: функціональна та логічна.

За функціональною класифікацією виділяються стадії порушення юридичного процесу, підготовка до розгляду, розгляд справи та прийняття рішення за підсумками розгляду справи. В цьому розумінні прийняття рішення по справі називають й виконання рішення, однак в ряді випадків виникає необхідність у спеціалізації, і тоді виконання рішення виноситься за рамки одного юридичного процесу та переходить в інший юридичний процес. Саме так відбувається з виконавчим процесом, який виникатиме після цивільного або іншого первісного юридичного процесу.

Функціональна класифікація стадій може застосовуватися й щодо самого виконавчого процесу, тобто відкриття виконавчого процесу розглядається як прийняття виконавчого документа та заяви про відкриття виконавчого провадження канцелярією відділу Державної виконавчої служби, підготовка до розгляду питання щодо відкриття виконавчого процесу, розгляд питання щодо відкриття виконавчого процесу, прийняття рішення щодо відкриття чи відмови у відкритті виконавчого процесу. Тобто йдеться про стадії у стадії, при цьому стадія у стадії іменується внутрішньою стадією щодо тієї стадії, яка її включає. Стадію, що містить стадії, іменують зовнішньою стадією щодо внутрішніх стадій. Отже, внутрішня та зовнішня стадії означають лише відносини між стадіями як частинами юридичного процесу.

Логічна класифікація стадій відіграє подібну функціональній, але й дещо іншу роль. Логічна класифікація традиційно має такі стадії: з'ясування фактичних обставин справи; з'ясування та визначення норми права, що підлягає застосуванню; прийняття за підсумками цих двох стадій рішення.

Дослідження питань стадій виконавчого процесу, його співвідношення з іншими юридичними процесами призводить до необхідності конструювання такої правової категорії, як "взаємодія юридичних процесів".

Взаємодія юридичних процесів є правовим явищем, що полягає у певному взаємозв'язку та взаємообумовленості між різними юридичними процесами, а також в частині – між різними провадженнями, що входять до одного юридичного процесу. Виконавчий процес тісно взаємодіє з цивільним, адміністративним, господарським, кримінальним, нотаріальним процесами з огляду на закінчення того чи іншого юридичного процесу та перехід у виконавчий процес при примусовому виконанні виконавчих листів, судових наказів або виконавчих написів нотаріуса.

Залежно від розвитку пов'язаних юридичних процесів у часі можна говорити про паралельні та послідовні юридичні процеси.

Паралельність розвитку виконавчого процесу з рядом інших юридичних процесів є небажаною, тому виникає необхідність синхронізації юридичних процесів.

Одним з механізмів синхронізації, спрямованої на недопустимість паралельного розвитку юридичних процесів, є зупинення того чи іншого юридичного процесу. Наприклад, виконавчий процес не може продовжуватися в разі подачі апеляційної скарги (із заявою про поновлення пропущеного строку на оскарження) на рішення суду, на підставі якого виданий виконавчий лист та пред'явлений до виконання у відповідний відділ Державної виконавчої служби або має зупинитися у разі оскарження дій (бездіяльності) державного виконавця.

Однією із складових процесуальної діяльності є мета як важлива системоутворююча ознака юридичного процесу, і шлях до неї лежить через правові засоби. Сам процесуальний режим дає вибір способів і засобів процесуальної діяльності. Цей спеціальний порядок затверджений державою та забезпечений реальними заходами виконання правових приписів.

Найбільш повно процесуальний режим виконавчого процесу був висвітлений у докторській дисертації російського дослідника виконавчого провадження Р. Х. Валеева, захищеної у 2009 році на тему "Система процесуальних гарантій прав та організацій у виконавчому провадженні". Розділяючи всі процесуальні гарантії у виконавчому провадженні на 2 групи (гарантії реалізації прав та гарантії захисту прав), до числа процесуальних гарантій реалізації прав громадян та організацій Д. Х. Валеев відносить: 1) конкретизацію прав громадян та організацій в поточному законодавстві про виконавче провадження; 2) межі реалізації прав громадян та організацій; 3) процесуальний механізм реалізації прав громадян та організацій у виконавчому провадженні; 4) заходи заохочення та пільги для стимулювання правомірної та ініціативної реалізації прав громадян та організацій у виконавчому провадженні [3, с. 90]. Процесуальними гарантіями захисту прав громадян та організацій у виконавчому провадженні є: 1) процесуальні форми здійснення нагляду та

контролю; 2) заходи захисту прав громадян та організацій при оскарженні дій державного виконавця; 3) заходи захисту при пред'явленні позовів, пов'язаних з виконавчим провадженням; 4) заходи захисту при повороті виконання; 5) заходи відповідальності за порушення законодавства про виконавче провадження, в тому числі виконавчо-процесуальна відповідальність.

Сукупність всіх вищевикладених елементів виконавчого процесу складає його зміст та свідчить про його самостійність як одного з різновидів юридичного процесу.

Список літератури

1. Горшенев В. М. Теория юридического процесса / В. М. Горшенев, В. Г. Крупин, Ю. И. Мельников. – Х. : Вища школа, 1985.
2. Бахрах Д. Н. Юридический процесс и административное судопроизводство / Д. Н. Бахрах // Журнал российского права. – 2000. – № 9. – С. 6–17.
3. Валеев Д. Х. Система процессуальных гарантий прав граждан и организаций в исполнительном производстве : Автореф. дисс... д-ра юрид. наук / Д. Х. Валеев. – Казань, 2009.

Summary

In the article is disclosed the elements of the executive proceedings: proceedings, stages and procedural regime it allows to distinguish it in its independent kind of legal process.

Отримано 18.10.2011

Щербак, С.В. Зміст виконавчого процесу [Текст] / С.В. Щербак // Правовий вісник УАБС. - 2011. - № 2(5). - С. 15-19.